

doi:10.5559/di.22.3.08

**Ioanna Palaologou (ur.)
ETHICAL PRACTICE
IN EARLY CHILDHOOD**

Sage, London, 2012., 219 str.

U zadnjih nekoliko desetljeća došlo je do osjetne promjene u pogledu na djecu u društvu, njihova ljudska prava, odnose koje ostvaruju sa svojom okolinom i osobama koje ih okružuju te, s obzirom na to, na način oblikovanja odgojno-obrazovnih utjecaja na djecu. Tu su promjenu prije svega pokrenula suvremena istraživanja ljudskoga mozga i ranog razvoja djeteta, koja su pokazala mogućnost pojedinca da se samostalnim djelovanjem i iskustvima iz društveno-kulturnog okruženja samoizgrađuje, što je potpuno dovelo u pitanje viđenje djeteta kao budućeg odraslog ili odraslog u nastajanju koji se pasivno prepušta oblikovanju izvana, a svoj puni smisao ostvaruje tek kada odraste. Dakle, promjena u pogledu na djecu podrazumijeva novo viđenje djeteta kao osobe koja zaista jest drugačija od odrasle osobe, ali čija razmišljanja, ideje i teorije, kao i aktivno sudjelovanje i utjecaj na društveno-kulturno okruženje tijekom djetinjstva, nisu manje važni ni manje vrijedni od razmišljanja i iskustava odraslih osoba.

Knjiga *Ethical Practice in Early Childhood*, koja je zbornik od dvanaest poglavlja raznih stručnjaka s područja ranoga odgoja, u svojem razmatranju etičke prakse u ranom djetinjstvu polazi od toga novog shvaćanja djeteta, odnosno to novo shvaćanje smatra kamenom temeljcem takve

odgojno-obrazovne prakse u ranom djetinjstvu koja se može nazvati etičkom.

Zbornik je podijeljen u dva dijela, a otvara ga uvodnik pod nazivom *Towards an Understanding of Ethical Practice in Early Childhood* (Prema razumijevanju etičke prakse u ranome djetinjstvu), urednice Ioanne Palaologou, u kojemu ona ukratko ocrtava navedena zajednička polazišta u razmatranju etičke prakse u ranom djetinjstvu, pri čemu etičku praksu određuje kao praksu koja se bavi pitanjima moralne opravdanosti odabranih odgojno-obrazovnih postupaka, ali i svih potrebnih uvjeta koji život djece čine dobrim i kvalitetnim. Prvi dio zbornika obuhvaća prvih pet poglavlja i tiče se pitanja vezanih uz etiku istraživanja u ranom djetinjstvu s naglaskom na sudjelovanju djece u istraživanjima, dok drugi dio obuhvaća sljedećih sedam poglavlja koja obrađuju etička pitanja vezana uz obrazovnu politiku i odgojno-obrazovnu praksu u institucijama ranoga odgoja. Svako je poglavlje popraćeno "Sažetkom i zaključcima", "Ključnim natuknicama koje je dobro zapamtiti", "Pitanjima za raspravu", "Preporukama za daljnje čitanje", "Korisnim internetskim izvorima" i "Referencijama", pa se može reći da je zbornik udžbeničkoga karaktera, što ne umanjuje njegovu teorijsku vrijednost s obzirom na teme koje se u njemu obrađuju. Ovdje prije svega treba istaknuti etiku sudjelovanja djece u istraživanjima, pitanje koje se u hrvatskim znanstvenim istraživanjima, koja još uvijek uvelike djeci pristupaju kao objektima koje se istražuje umjesto kao ravnopravnim subjektima, tek otvara. To je ujedno i osnovni razlog prikazivanja ove knjige.

Prvo poglavlje naziva *Involving Young Children in Research* (Uključivanje djece rane dobi u istraživanje) autorice Donne Green razmatra etiku uključivanja djece do pet godina u znanstvena istraživanja, s posebnim osvrtom na participaciju, ljudsko pravo djeteta da se njegovo mišljenje cijeni i poštuje, definirano još 1989. godine u Konvenciji o pravima djeteta, dokumentu Uje-

dinjenih naroda što ga je do danas ratificirao najveći broj država u povijesti. Cilj je ovoga poglavlja, kako navodi autorica, istražiti što sve participacija vrlo male djece u znanstvenim istraživanjima podrazumijeva: na koji način pristupiti djeci i pozvati ih da sudjeluju, kako se najbolje prilagoditi načinima na koje djeca do pet godina razumiju svijet oko sebe i komuniciraju s odraslima te što znači etički pristanak djece i njihovih roditelja ili skrbnika na istraživanje. U kontekstu etike uključivanja djece rane dobi u istraživanje, najzanimljiviji je zaključak oko dobivanja dječjega pristanka, koji kaže da ne postoji univerzalno primjenjiva metoda dobivanja dječjega pristanka na istraživanje, s obzirom na to da je svako dijete jedinstveno, pa djeci na taj način treba i pristupati. Odnosno, ono što se pokaže prikladnim za jedno dijete, ne mora nužno biti takvo i za neko drugo dijete. Stoga je ključ etičkoga pribavljanja pristanka djeteta na istraživanje, smatra autorica poglavlja, prilagodljivost i strpljivost istraživača: potrebno je osigurati dovoljno vremena za dobro upoznavanje djeteta i njegovih roditelja ili skrbnika, kao i refleksiju spoznatoga, prije poduzimanja bilo kakve akcije u smjeru uključivanja djeteta u znanstveno istraživanje. Drugo poglavlje, pod nazivom *Ethical Practice When Choosing Research Tools for Use with Children Under Five* (Etička praksa pri odabiru istraživačkih alata u istraživanjima s djecom do pet godina) urednice Ioanne Palaologou, istražuje etičke izazove s kojima se istraživači nužno susreću pri odabiru istraživačkih alata (autorica kao sinonim *alatima* rabi i naziv *metode*) u istraživanjima s djecom rane dobi. U poglavlju se zastupa stajalište da je i dijete,

baš poput odraslih, osoba koja ima svoj jedinstven pogled na svijet, kao i brojne sposobnosti, poput sposobnosti da izrazi vlastito mišljenje, što treba poticati i ohrabrivati etički odgovarajućim istraživačkim metodama. U ovome se stajalištu krije i osnovni izazov koji autorica izdvaja od ostalih izazova s kojima se istraživač koji u svoje istraživanje želi uključiti djecu rane dobi nužno susreće: kako udovoljiti, s jedne strane, zahtjevu za prihvaćanjem dječje perspektive koji podrazumijeva prilagodljivost djetetu, a s druge strane strogim zahtjevima preciznosti metodologije znanstvenog istraživanja. Kako bi ponudila odgovor na navedeno pitanje, autorica Palaologou najprije obrađuje pet ključnih principa za odabir istraživačkih metoda u istraživanjima s djecom do pet godina (nedjeljivost, *fronesis*, "štedljivost", uravnoteženost i potencijal odnosa i interakcije između djece i odraslih), a potom navodi praktične primjere raznovrsnih istraživačkih metoda koje poštuju specifičnosti djece rane dobi. Zaključak ovoga poglavlja slijedi logiku prvoga poglavlja, pa kaže da odabir istraživačkih metoda mora poštovati dob djeteta, kontekst u kojemu se istraživanje odvija i osjećaje koji se pritom razvijaju. Također je potrebno, zaključuje autorica, rabiti više metoda istodobno, s obzirom na to da različita djeca komuniciraju na posve različite načine. Treće poglavlje, pod nazivom *Ethics in Researching Children with Special Educational Needs* (Etika istraživanja djece s posebnim potrebama) autora Cheryl Ellis i Garyja Beauchampa, dopunjuje prva dva poglavlja ovoga zbornika svojim fokusom na specifičnosti istraživanja djece s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama. Misao vodilja poglavlja jest, kako navode autori, da i djecu s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama, kao i svu drugu djecu, treba gledati kao aktivne sudionike istraživanja, a ne tek kao objekte koje se istražuje. U poglavlju se donosi kratak prikaz određenja posebnih odgojno-obrazovnih potreba te detaljnija rasprava o tome kako odgovarajućim

istraživačkim metodama ohrabriti djecu s posebnim potrebama da izraze svoje mišljenje te kako prilikom interpretacije dobivenih podataka vjerno tumačiti širok spektar odgovora ispitanika s posebnim potrebama izraženih na razne načine. Četvrto poglavlje pod nazivom *Ethical Research with Children and Vulnerable Groups* (Etička istraživanja djece i ranjivih društvenih skupina) autorice Colette Gray donosi općenitu raspravu o etici istraživanja tzv. ranjivih društvenih skupina, u koje ubraja, između ostalih (odraslih osoba s posebnim potrebama, odraslih osoba s problemima mentalnoga zdravlja itd.) i djecu, pa se može reći da ovo poglavlje donekle prelazi okvire središnje teme zbornika – rano djetinjstvo. No unatoč tome autorica donosi zanimljivo promišljanje istraživačkih dilema i izazova u istraživanjima koja uključuju navedene ranjive društvene skupine. I u ovome se poglavlju, kao i u prethodnima, naglasak stavlja na viđenje ispitanika kao ravnopravnih sudionika, a ne pokusnih kunića, i na specifičnosti dobivanja pristanka na istraživanje ovih specifičnih društvenih skupina. Peto, završno, poglavlje prvoga dijela zbornika koji je obrađivao temu etike istraživanja u ranoj djetinjstvu, pod nazivom *Ethical Researching in Other Cultures* (Istraživati etički u drugim kulturama), urednice Ioanne Palaiologou, obrađuje, kako i sam naslov sugerira, što znači etički istraživati u drugim kulturama – onim kulturama koje se razlikuju od istraživačeve. Cilj je poglavlja, kako navodi autorica, dati doprinos razumijevanju toga kako kultura oblikuje naš identitet te kako kultura oblikuje istraživačevu perspektivu, bez obzira na to radi li se o sudjelujućem istraživaču ("insajderu", pripadniku kulture koju istražu-

je) ili istraživaču koji ne sudjeluje, ne pripada kulturi koju istražuje, nego promatra izvana ("outsajderu"). Obje istraživačke pozicije podrazumijevaju mnoge izazove koji proizlaze iz kompleksnosti određene kulture i kulturnog identiteta, o kojima se u ovome poglavlju raspravlja.

Sljedećih sedam poglavlja čine drugi dio zbornika koji obrađuje etička pitanja vezana uz obrazovnu politiku i institucionalnu odgojno-obrazovnu praksu u ranoj djetinjstvu. Neka od ovih poglavlja vjerojatno će biti manje interesantna hrvatskim čitateljima, s obzirom na to da se bave temama koje su usko vezane uz obrazovno-politički kontekst Velike Britanije. Takva su prva dva poglavlja ovoga dijela zbornika. Šesto poglavlje zbornika, odnosno prvo u drugome dijelu, pod nazivom *Ethics, Policy and Every Child Matters* (Etika, politika i važno je svako dijete) autora Barryja Powella, donosi kritički pregled britanske socijalne politike u zadnjih četrdesetak godina, s posebnim fokusom na inicijativu britanske vlade iz 2003. godine pod nazivom *Every Child Matters* (Svako je dijete važno) i Zakona o djeci (*Children Act* 2004) iz 2004., koji je slijedio tu inicijativu. Sedmo poglavlje pod nazivom *Ethics in Multi-agency Working* (Etika u suradničkom radu raznih agencija) obrađuje prijelaz s tradicionalnoga pristupa javnih službi koji podrazumijeva više-manje samostalno, odvojeno funkcioniranje jedinica javne službe (u britanskome kontekstu *agencija*) koje pokrivaju područje ranoga odgoja, prema novome, suvremenom pristupu, koji uključuje zajednički, suradnički rad tih jedinica (*multi-agency, inter-agency i trans-agency work*). Iako su ova dva poglavlja relevantna jedino u britanskome kontekstu, iskustva prikazana u njima i nama mogu poslužiti kao primjeri dobre prakse i mogući načini rješavanja nekih naših obrazovno-političkih problema.

Sljedećih pet poglavlja drugoga dijela zbornika obrađuju neka etička pitanja koja proizlaze iz institucionalne prakse ranoga odgoja. Osmo poglavlje, pod nazi-

vom *Loss, Bereavement and Ethics* (Gubitak, tugovanje i etika), autorice Sarah James, tiče se pomaganja djeci koja se bore s gubitkom i tugovanjem u institucionalnoj praksi ranoga odgoja. U poglavlju se argumentira etička opravdanost suvremenih modela suočavanja s gubitkom i tugovanjem koji zagovaraju prepoznavanje i priznavanje emocija koje je neki gubitak izazvao kod djece, kao i uključivanje djece u dugotrajan proces konstruktivnoga nošenja s gubitkom i koji potpuno dovode u pitanje ranije modele koji su nitalagali zaštitiivanje djece od surove stvarnosti smrti i tuge koju ona uzrokuje. Deveto poglavlje pod nazivom *Ethics in Studying Early Years* (Etika u proučavanju ranog djetinjstva), autora Garyja Beauchampa i Chantelle Houghton, povezuje visokoškolsko obrazovanje i institucionalnu praksu ranoga odgoja. U poglavlju se raspravlja kako studenti odgajateljskih studijskih usmjerenja svojim kvalitetno osmišljenim projektima mogu pridonijeti primjeni dobre, etičke ispravne, prakse tijekom studijskih boravaka u institucijama ranoga odgoja. Poglavlje je praktičnoga karaktera, jer je njegov cilj, kako navode autori, studentima dati praktične smjernice za planiranje projekata studijskih istraživanja. U desetome poglavlju pod nazivom *Safeguarding Young Children* (Zaštita djece rane dobi) autorica Bronagh McKee ističe potrebu sustavnog uvođenja programa zaštite djece rane dobi (kao osobito ranjive skupine) od zlostavljanja i zanemarivanja u studijske programe odgajateljskih i učiteljskih usmjerenja. U poglavlju se zlostavljanje i zanemarivanje djece rane dobi obrađuje kao kompleksan problem koji zahtijeva suradnju na društvenoj i stručnoj razini te na razini visokoškolske obrazovne politike i prakse.

Zadnja dva poglavlja zbornika tiču se nadzora i vođenja institucija ranoga odgoja, pa su stoga također uvelike uvjetovana britanskim obrazovno-političkim kontekstom, što ne znači da nam ne mogu poslužiti kao primjeri dobre prakse i izvori novih ideja. Jedanaesto poglavlje, pod nazivom *Ethics When Inspecting Early Years Practice* (Etika pri nadzoru prakse u institucijama ranoga odgoja), autorice Judi Williamson, kritički propituje odnos između vanjskoga nadzora rada britanskih institucija ranoga odgoja i unutarinstitucijskoga kontinuiranog procesa unapređenja kvalitete rada te razmatra je li vanjski nadzor rada u skladu sa zahtjevima etičke prakse. Dvanaesto poglavlje, *Ethical Leadership in Early Years Settings* (Etičko vođenje institucija ranoga odgoja), autora Trevora Malea, bavi se, kako i sam naslov govori, uspješnim vođenjem institucija ranoga odgoja. Autor Male u poglavlju daje svoju viziju uspješnoga voditelja institucije kojoj je osnovna zadaća uspostavljanje ravnoteže između potreba zajednice koju vodi i zahtjeva obrazovne politike. Takav voditelj, zaključuje autor, nije tek službena figura nego suradnik koji odluke donosi u dijalogu sa svojim zaposlenicima.

Knjiga *Ethical Practice in Early Childhood* važan je doprinos razumijevanju etičke prakse u ranome djetinjstvu, stoga je ona vrijedno štivo svim stručnjacima ranoga odgoja. Iako je knjiga, kao što je već rečeno, udžbeničkoga karaktera, zbog čega je prije svega primjerena sveučilišnim profesorima i studentima pedagogije i ostalih srodnih znanosti, prilozi u zborniku jednako tako kvalitetno teorijski obrađuju i neke vrlo aktualne teme iz ranoga odgoja i otvaraju neka nova, nedovoljno istražena, pitanja, stoga ona može biti zanimljiva i znanstvenicima koji u svoja istraživanja žele uključiti i dječju perspektivu. Ukratko, zbornik *Ethical Practice in Early Childhood* može biti poticajem svima koji svojim djelovanjem pridonose dobrobiti djece od najranijih dana.

Ana Širanović